

**ЕВОЛЮЦІЯ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ І МЕТОДІВ
НАВЧАННЯ У ФРАНЦІЇ**

Проведено аналіз розвитку шкільної освіти у Франції, зокрема географічної, показана еволюція зміни пріоритетів в освіті від довоєнних років до сьогодення, розкривається загальна тенденція до застосування у навчанні методів, що розвивають творчі здібності учнів.

Ключові слова: французька шкільна освіта, історія розвитку, об'єднаний курс історії-географії, розвиток сучасної освіти.

У ХХІ ст. зросла кількість досліджень з історії зарубіжної освіти і виховання, з уведенням в педагогічну і методичну науку значної кількості нових, здебільшого невідомих матеріалів. Думаючи про майбутнє нової української школи, зміст і методи навчання в ній, необхідно, насамперед, вивчити досвід світового педагогічного процесу для запровадження нових досягнень зарубіжних освітян у власній державі. Значний внесок в обґрунтування методів навчання роблять педагоги і методисти-географи країн Європи, зокрема Франції. Освітні європейські нововведення нині вивчають і застосовують у практиці навчання в пострадянських державах. Це і зумовило вибір теми дослідження.

В Україні розвиток шкільної освіти в зарубіжних країнах характеризувало багато науковців, зокрема, це зроблено в докторських дисертаціях А. Сбруєвої (2004 р.), О. Матвієнко (2005 р.), Н. Лавриненко (2006 р.), Т. Десятової (2006 р.). Ґрунтовне дослідження змісту шкільної освіти в країнах Європейського Союзу (другої половини ХХ – початку ХХІ ст.) здійснила О. І. Локшина (2009). У цей період вийшла колективна монографія «Тенденції реформування загальної середньої освіти у країнах Європейського Союзу» за редакцією Н. М. Лавриненко (2008), в якій проаналізовано цілі та зміст сучасних шкільних реформ. Проте попри існуючі дослідження, аналіз розвитку шкільної географічної освіти і методів навчання у Франції не став предметом спеціального дослідження.

Тому метою дослідження є виявлення й аналіз тенденцій розвитку шкільної географічної освіти і методів навчання у Франції. Завданнями є: аналіз розвитку і реформування шкільної географічної освіти і з'ясування можливості застосування найкращих здобутків французьких методистів-географів у навчанні шкільної географії в Україні.

«Національна освіта Франції ще з часів Наполеона Бонапарта вважається такою, що підлягає державній монополії. У період Третьої Республіки були закладені підвалини сучасної загальноосвітньої школи Франції з такими головними її рисами, як централізоване державне управління і фінансування, обов'язковість і безоплатність, а також світськість (1881-1882 рр.). Автором та ідейним натхненником цієї реформи був Жюль Феррі, тодішній міністр освіти» [4, с. 95]. У Франції до середини ХХ ст. існували дві підсистеми освіти, які склалися з:

«початкової освіти для більшості населення. Учні після закінчення початкової школи у віці чотирнадцяти років виходили на ринок праці або набували робітничі професії у системі учнівства. Незначна кількість випускників, які отримували спеціальне свідоцтво з відзнакою, мала можливість продовжувати навчання у вищих початкових або професійно-технічних школах, хоча останні не готували учнів до складання бакалаврата для отримання університетської освіти, а тільки видавали свідоцтво про закінчення закладу;

середньої освіти для еліти, яка отримувала академічну освіту в ліцеях. Інструментом селекції був вступний іспит *Examen d'entrée en sixieme*. При ліцеях функціонували початкові школи, які забезпечували існування повністю закритої підсистеми освіти для вищих прошарків країни» [3, с. 18].

Як показують дослідження Галус О. М. і Шапошнікової Л. М., нині у Франції учнів після здобуття початкової і неповної середньої освіти розподіляють за трьома основними

навчальними потоками:

- повна загальноосвітня школа (орієнтує на теоретичну підготовку і подальше навчання в університеті);
- середня школа (готує до навчання у вищому технічному навчальному закладі);
- професіоналізовані навчальні заклади.

Повна середня освіта надається у ліцеях із трирічним навчанням. У ліцеї загальної і технологічної освіти (загальноосвітній ліцей) здійснюється диференціація навчання, яка поглиблюється з кожним роком. У першому і випускному класах (десятий і дванадцятий роки навчання) створюються спеціалізовані секції. Для кожної секції Міністерство національної освіти розробило особливі навчальні плани і програми, відмінності між якими досить значні, особливо у випускному класі. Випускники ліцею складають іспити спеціальної державної комісії на здобуття ступеня бакалавра загальної або технологічної освіти. Програма іспитів різна для кожної секції ліцею. Але, згідно з відомостями за 80-ті рр. ХХ ст., 15 % випускників ліцею не в змозі скласти іспити і залишаються без диплома про повну середню освіту. Причому, зазначають О.М. Галус і Л. М. Шапошнікова, з'явилося багато приватних шкіл, серед яких є привілейовані (англійські «публічні школи», американські незалежні школи, російська школа «Прем'єр» і ін.). Кількість учнів у приватних середніх школах у першій половині 90-х рр. ХХ ст. становила: у США – 11%, Великій Британії – 6%, Німеччині – 10%, Франції – 15%, Японії – 28% загальної кількості школярів [1, с. 68-69].

Хоч у післявоєнні роки (50-ті рр. ХХ ст.) школи і університети Франції стали більш відкритими і демократичними, усе залишалось непорушним у системі, яка увічнювала соціальний елітаризм. Французька статистика красномовна. У 1950 р. 170 тисяч учнів, головним чином з сімей, які належали до вищих щаблів суспільства, переходили у шостий клас і вступали у тривалий цикл навчання у середній школі, щоб скласти екзамен на диплом бакалавра. Решта, 70% учнів, здебільшого діти селян, робітників, службовців і дрібних торгівців, могли розраховувати тільки на довідку про закінчення п'ятирічки – з одинадцятого по шостий клас. (У французькій шкільній системі нумерація класів зворотна – з 11-го класу до випускного. Перехід у шостий клас означає вступ до середньої школи). Дещо пізніше для тих, хто не пройшов за конкурсом у шостий клас, але непогано навчався, були уведений додатковий клас і, відповідно, сертифікат про отримання професійних навичок, який дозволяв поступити на роботу або конторським службовцем, або кваліфікованим робітником.

Аналіз реформаторських заходів, які з'явилися у французькій системі освіти у 70-ті рр. ХХ ст., показує, що в ній відмовились від старих методичних прийомів на уроках історії і географії (визначення положення за картою, формальна робота з німою картою, вивчення продиктованих оглядів, пасивне сприйняття фактів тощо) і замінили їх новими методами, які змушують учнів самостійно працювати і думати. Цей новий напрям навчання французькі методисти назвали «активним пізнанням», який має ряд методичних особливостей: сприяє набуттю життєвого досвіду шляхом безпосереднього пізнання оточуючого середовища; підтримує активну діяльність учнів (спостереження у відслоненнях гірських порід слідів минулого, спостереження в оточуючому середовищі і ін.); розкриває причинно-наслідкові зв'язки між явищами і предметами і ін.

Не дивлячись на подібні рекомендації методистів, у французьких школах і ліцеях ще й нині один учитель навчає учнів і географії й історії, проте переважно учителі історії, які не отримали географічної підготовки. Хоча розмежування між історією і географією в університетах Франції, й намітилось ще на початку ХХ ст., але досі усе залишилось по-старому. Тому учителі, які отримали історичну освіту, навчають учнів географії зовсім не так, як це передбачено програмою з географії: здебільшого вони приділяють непропорційно багато часу найбільш нецікавим розділам, легким для самих учителів. Французькі методисти вважають, що нині проблема підготовки учителів значно важливіша, ніж проблема покращення програм і підручників. Зрозуміло, що учителі історії не створюють умов для засвоєння власне географічних понять і підходів [8]. У 1976-1986 рр. у навчанні географії у французькій середній школі відбулись певні зміни, проте вони переважно стосувались кліматології і демографії,

причому нововведення відносились більше до методів, ніж до концепцій. Вкрай недостатньо застосовуються польові заняття, які не можуть організувати учителі історії з невеликим запасом географічних знань. Без проведення польових практик, на яких учні повинні оволодіти методами дослідження, теорія для них залишається сухою і мало привабливою, у той час, як школа повинна відповідати на зростаючі потреби суспільства підвищеним рівнем знань випускників [9].

Ще гірша справа з навчанням географії в гімназіях Франції. Географія тут вивчалася не як самостійний предмет, а у поєднанні з історією і вступом в економіку, соціологію і політику (заняття веде один учитель). Діючий навчальний план з географії не містив указівок про цілі і методи навчання. Проведені в країні дослідження і експерименти з удосконалення навчання не виділяли географію як самостійний предмет. У всіх випадках географія розглядалась як елемент формування у гімназистів соціальних знань для правильного сприймання навколшнього середовища, при цьому акцент не робився на розумінні простору і його масштабності (локальний, регіональний, національний, континентальний тощо). Щоправда, для учнів вікової групи 16-19 років особлива увага приділялась самостійній роботі, засвоєнню методів і інструментарію орієнтації у просторі у всіх його аспектах [23]. Французькі методисти також вважають, що учитель повинен не викладати учням готові знання, а спонукати їх до самостійного висунення гіпотез і оволодіння методами їх перевірки з метою формування у них власної точки зору [16].

У цей період у школах Франції учителі почали застосовувати проблемне навчання. Учнім старших класів пропонувалось розв'язати проблему, ознайомившись з нею, сформулювати завдання і спробувати вирішити його. Гіпотези, які висувають учні під час колективного обговорення проблеми, піддаються емпіричній перевірці, яка включає збір вихідних даних, їх опрацювання, вирішуються питання представлення інформації, (зокрема і карт), формулюється пояснення, яке аналізується на предмет відповідності загальним принципам географії і можливості застосування для інших регіонів [5]. Хоч про методи навчання тут мова не йде, можна припустити, що використовуються частково-пошуковий і навчально-дослідницький методи. Проте, це не є масовим явищем, лише відмічаються поодинокі спроби учителів-географів видозмінити процес навчання у школі.

Вважається, що оновлення шкільних програм з географії стримується загальним відставанням шкільної педагогіки. Позиції географії в середній школі, починаючи з 1975 р., усе частіше ставляться під сумнів. Зв'язок географії з історією, зумовлений попередніми традиціями, нині цілком не виправданий, тим більше, що історики усе ще відводять географії допоміжну роль [21]. Якщо у післявоєнні роки сильно політизована географія викликала значний інтерес у учнів, то нині інтерес до географії, яка перейшла на академічні позиції, почав згасати. Чому можуть навчити учителі без географічної освіти? [19].

Тому не дивно, що становище географії в середній школі Франції після реформи 1977-1978 рр. майже не змінилось і нині зовсім незадовільне. Дивно те, що введення нових шкільних програм призвело до погіршення стану географії, оскільки відбулося скорочення часу, відведеного програмою на її вивчення. Виявляється, вчителю дається три години на тиждень на навчання історії, географії, економіки і громадянського виховання, які він розподіляє між предметами на власний розсуд. Тож на географію, у кращому випадку, припадає менше однієї години на тиждень. Оновлення ж знань з географії, здебільшого, стримується недостатньою кваліфікацією учителів, хоч методи навчання суттєво змінились і зросла самостійність учнів [20].

Щоправда, програми для випускних класів, уведені у Франції з 1983 р., відрізняються від попередніх і стосовно змісту, і стосовно техніки навчання і, насамперед, більш глобальним підходом. Проте, їх втілення у життя наштовхується на труднощі, пов'язані зі змістом підручників, рівень яких надто важкий не тільки для учнів, а й учителів, які не мають відповідного рівня кваліфікації [14]. Прагнення комерційного успіху змушує авторів підручників запобігати нововведенням, тому у найближчому майбутньому не слід очікувати значних додаткових елементів «нової географії». Звідси й рівень підручників суттєво вищий за

той, який доступний учням, і у майбутньому цей розрив зростатиме [17].

Але найжахливіше те, що в багатьох коледжах взагалі не відбувається перебудови викладання географії! [14].

Аналіз процесу навчання у французьких школах показав, що у 1975-1990 рр. географія у початковій школі Франції опинилась у досить несприятливих умовах, оскільки її навчання у школі значно дезорієнтовано потоком різних вказівок та інструкцій зверху. Серед інших ускладнень – відсутність або застарілі підручники і навчальні посібники, де представлений світ, який немає нічого спільного з сучасною дійсністю, та ще й з відсталими поглядами давно застарілої географії [11]. Як вказують методисти, це пов'язано з тим, що сучасна система навчання географії у школах і в університетах склалася ще до війни і не відображає сучасного наукового світогляду. Більше того, багато структур і уявлень у навчанні географії, що виникли ще у XIX ст., і досі наявні в географії [11]. Якось не віриться, що це спостерігається у високорозвиненій країні наприкінці 80-х – початку 90-х років XX ст. Здається, що подібна картина розвитку французької географічної освіти може спостерігатись тільки у неповній середній школі.

Натомість у середній ланці шкільної географічної освіти Франції у цей час було введено поняття простору – фундаментальної категорії географії. За допомогою цього поняття географія вивчає суспільства, простір виступає об'єднуючою силою для географів фізичної і соціальної географії. Звідси французькі методисти роблять висновок, що сучасна географія вимагає іншого рівня навчання, оскільки вивчається і пояснюється просторова диференціація природничо-суспільних явищ, а питання організації простору, його функціонування і різноманіття на різних рівнях становлять ядро географії. Це дозволяє в старших класах застосовувати в навчанні географії наукові методи – абстракцію і генералізацію, що включає географію у процес інтелектуальної освіти [13]. Але це відбувається дуже повільно і не у всіх школах. Ще у 1983 р. французькі учені наголошували, що шкільна дидактика повинна мати власні специфічні принципи, а не спиратися на положення університетської дидактики, пристосовуючи їх до рівня учнів відповідного віку. Збереженню специфіки географічної науки повинна сприяти дидактика, яка відображає корінні відмінності географії від інших наук. Особлива увага в цій дидактиці повинна бути приділена вивченню сприйняття простору, аналізу зорових образів, формуванню географічного мислення. При цьому потрібно, щоб учні оволодівали методами аналізу соціальних процесів у їх взаємозв'язку з географічними чинниками [9]. Тут чітко прослідковуються дві думки: перша націлює учителів на розвиток творчих потенцій учнів, оволодіння ними науковими методами дослідження, а інша – спрямовує їх дії тільки на «аналіз соціальних процесів», ігноруючи природними. Тим самим ще раз підтверджується, що географія, входячи в систему соціальних наук, вимушена пристосовуватись до панівного становища соціальних дисциплін.

Незважаючи на це, перехід на новий зміст навчання дуже важливий, оскільки соціальна географія аналізує природні явища з метою пояснення розселення і переміщення людей, їх діяльності на поверхні нашого світу. Для пояснення учням розподілу людських груп і образу їх дій, з допомогою якого вони організують територію і самі організуються у просторі, учням потрібно виконати три завдання: 1) вивчити «вертикальні» зв'язки між осередками суспільства і середовищем, в якому вони знаходяться, включаючи місце людини в екологічних пірамідах та інших складових частинах середовища, які людина трансформує, виводячи часто з рівноваги; 2) з'ясувати «горизонтальні» зв'язки, які люди «плетуть» між собою, звернувши першочергову увагу на умови транспортних зв'язків і систему соціальних, економічних і політичних відносин, на потоки товарів, лінії міграції людей, інформаційні зв'язки з тим, щоб зрозуміти логіку процесів концентрації і дисперсії; 3) провести аналіз закономірностей, які характеризують вертикальні і горизонтальні взаємозв'язки, що створюються людиною і в більшості визначають відмінності в організації території і диференціацію сучасних ландшафтів [7]. Тобто учні вивчають соціальну географію на високому теоретичному рівні і, звичайно, навчати їх історики не зможуть. А уміння встановлювати вертикальні і горизонтальні зв'язки між природою і суспільством, аналізуючи відповідні закономірності, потрібно уміти усім громадянам країни

для того, щоб будувати суспільство, яке гармонійно розвивається і в якому комфортно жити.

Існує думка французьких фахівців-географів про відставання географічної освіти у Франції. Вони вважають, що виходом з такого становища могла б бути інтерпретація географії як науки про простір, яка створює структуру просторових орієнтирів. Проте, географія входить у комплекс суспільних наук і, будучи наукою про суспільство, навряд чи може інтерпретуватись як наука про простір. Офіційні документи визначають мету географії як навчання структурування простору, уміння розміщати об'єкти один відносно іншого і оцінювати відношення між ними. Але ця мета на практиці не дотримується послідовності. Простір розуміється механічно. Тому при поясненні зв'язків людини з середовищем учителі вимушені повертатись до старих концепцій географії як суспільної географії. Це одна з головних причин відставання навчання географії у французьких школах від її навчання у школах англійських країн [10].

Початок 90-х рр. ХХ ст. різко змінив у Франції і зміст, і методику навчання учнів географії, оскільки вчені довели, що географічна наука є основною складовою частиною шкільної географічної освіти. Географічна наука прийшла нарешті у школи Франції. Це стало можливим завдяки створеній у Франції урядовій комісії на чолі з відомими ученими в галузі природознавства і суспільних наук, яка розглянула актуальні питання практики і змісту сучасної шкільної освіти в країні, зокрема, й нові програми навчання географії [20]. Новаторський характер нової програми з географії в цілому оцінюється досить позитивно, тому що середня освіта буде давати учням 2-го циклу одночасно серйозні знання про свою країну, оглядові дані про Європу і загальні уявлення про світ [24].

Усе це і вимагає вдосконалення географічної освіти французьких учнів на усіх рівнях: початковий ступінь – конкретний підхід на локальному рівні, розкриття основних екологічних проблем сучасного світу (голод, моря, ліси); середній ступінь – розуміння складного комплексу взаємодій «людина – природа» і екологічної єдності планети, механізмів географічних процесів; верхній ступінь – єдність, розмаїття і специфічність географії, концепції і основні принципи географії, взаємозв'язок з іншими науками, основний інструментарій (статистика, інформатика і картографія). Тільки на верхньому ступені можна сформувати творчу особистість майбутніх громадян країни [22]. Оновлена шкільна географія за діючою програмою другого циклу навчатиме учнів самим виявляти географічні проблеми, які мають розв'язувати майбутні громадяни країни [17]. Сучасний учень стоїть перед складною дійсністю, яка безупинно ускладнюється, а шкільна географія спроможна допомогти йому в досягненні цього складного світу, виробляючи в учня вміння застосовувати методи опису, систематизації і моделювання, на основі відповідних географічних понять і концепцій [6].

Правда, на введений у шкільну програму курс основ економічних і соціальних наук, програмою з географії та історії відводиться усього 10 % часу, і той бажають забрати, бо у Франції є «патріоти» демографії, економіки, соціології, соціальної антропології, які історію і географію бачать в якості допоміжних наук, що дають учням тільки уявлення про історичний календар і географічну карту, тому й виділяти години на їх вивчення, на думку «цих представників», непотрібно [25]. Вони не розуміють, що тільки шкільна географія навчає майбутніх громадян країни розуміти складні взаємозв'язки між природою і суспільством («техногенне середовище і суспільство»), між простором і часом, формує систему цінностей.

Потрібно зазначити, що значні зміни у школах Франції почали відбуватись з 1986 р., коли вперше більше 850 тисяч школярів, тобто майже вся вікова група, вступили до шостого класу. Такий ріст освіти проявлявся на всіх рівнях. Частка дітей робітників, що вступили на заключний ступінь ліцею, значно зросла між 1960 і 1980-ми роками – з 20 до 30 % [2, с. 16].

Потрібно зазначити, що ХХ ст. «французька школа перебувала фактично у стані хронічних реформ, які однак принципово не змінили її глибинну сутність... Французи небезпідставно вважають трансформацію системи освіти у 90-ті роки минулого століття таким собі лонгітюдом, що зажив узагальненої назви як реформа «Жоспена-Ланга-Байру» за іменами міністрів освіти, які послідовно замінювали один одного і дотримувались єдиного курсу реформ» [4, с. 99].

Отже, нині масовість освіти у Франції вже не ставиться під сумнів. Більш тривале навчання і його демократизація дозволяють, таким чином, більшій кількості дітей простого походження продовжити навчання до отримання диплома бакалавра, а потім і в університеті. Усе це пов'язане з усвідомленням потужного розвитку економіки країни, якій потрібні грамотні виконавці і управлінці.

Крім того, як зазначають Галус О. М. і Шапошнікова Л. М., розвиток демократичних процесів, зростання духовного самовизначення українського народу, вплив нових інформаційних технологій в умовах посилення інтелектуалізації праці вимагають створення нової системи народної освіти, основаної на національно-культурних традиціях, з урахуванням прогресивних досягнень вітчизняної і світової педагогіки, а, відтак, і дидактики географії. Тому позитивні елементи розвитку французької школи, з застосуванням у ній наукових методів навчання географії, можуть бути використані і в Україні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Галус О. М. Порівняльна педагогіка: навч. посібник / О.М. Галус, Л.М. Шапошнікова. – К.: Вища школа, 2006. – 215 с.
2. Куртуа Ж. Социальное неравенство со школьной скамьи / Жерар Куртуа // За рубежом. – 1989. – № 21. – С. 16-17.
3. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): монографія / О.І. Локшина. – К.: Богданова А. М., 2009. – 404 с.
4. Тенденції реформування загальної середньої освіти у країнах Європейського Союзу: монографія (ч. 1); [за ред. Н. М. Лавриченко]. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 146 с.
5. Belayew D. Exemple d'apprentissage en groupe d'une démarche d'analyse scientifique applicable en géographie = Пример изучения в группе [учащихся старших классов] метода научного исследования в географии / D. Belayew, J. Rifon; [пер. с франц. В Шупера]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1984. – № 7А20. – С. 4.
6. Clary Maryse. La géographie à l'école, pour réciter ou pour agir? = География в школе: чтобы рассказывать или чтобы действовать? / Maryse Clary; [пер. с франц. Г. Уткина]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1990. – № 4А41. – С. 5.
7. Claval Paul. La place de la géographie dans. L'enseignement = Место географии в образовании / Paul Claval; [пер. с франц. Г. Уткина]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1990. – № 4А34. – С. 5.
8. Claval Paul. L'enseignement de la géographie. Présentation = Преподавание географии [в средних школах Франции] / Paul Claval; [пер. с франц. В Шупера]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1986. – № 12А55. – С. 10.
9. Daudel Christian. Peut-on faire L'économie de la didactique en géographie? = Можно ли что-нибудь извлечь из географической дидактики? Франция] / Christian Daudel; [пер. с франц. В Шупера]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1984. – № 5А36. – С. 5.
10. David Jean. Les programmes de collège: une géographie sans problématique = Програми коледжей [во Франции]: география без проблематики / David Jean; [пер. с франц. В Шупера]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1986. – № 12А62. – С. 12.
11. David Jean. Renover et reformuler L'enseignement de la géographie par la didactique = Обновление и реорганизация преподавания географии [в средней школе Франции]. David Jean; [пер. с франц. В Шупера]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1988. – № 7А77. – С. 12.
12. Dorel Gerard. Enseignement élémentaire: une géographie un peu oubliée = Начальное образование: немного забытая география / Dorel Gerard; [пер. с франц. Г. Уткина]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1990. – № 3А45. – С.

- 7.
13. Durand-Dastés Francois. Sur un espace intellectue = В интеллектуальном пространстве / Durand-Dastés Francois; [пер. с франц. Ю. Флоринской]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1990. – № 4А31. – С. 4.
 14. Guermond Yves. Géographie humaine et enseignement secondaire. Quelques jalons critiques... = География человека в системе среднего образования [во Франции]. Несколько критических заметаний / Yves Guermond; [пер. с франц. В Шупера]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1986. – № 12А56. – С. 10-11.
 15. Henriet Jean – Michel. L'enseignement de la géographie en terminale: changement ou continuité? = Преподавание географии в выпускных классах [школ Франции]: изменения или преемственность? / J. – М. Henriet; [пер. с франц. В Шупера]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1986. – № 12А60. – С. 11
 16. Henriet J. – M. Les tendances nouvelles dans l'enseignement de la géographie = Новые тенденции в преподавании географии Франции / J. – М. Henriet; [пер. с франц. В Шупера]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1978. – № 7А270. – С. 43.
 17. Hugonie Gérard. Enseigner la géographie actuelle dans les lycées = За преподавание современной географии в лицеях / Gérard. Hugonie; [пер. с франц. Г. Уткина]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1990. – № 4А40. – С. 5.
 18. Knafoù Rémy. Reflexions sur le contenu actuel des manuels du secondaire (deuxieme cycle) = Размышления о содержании учебников [географии] для средних школ [Франция Второй цикл обучения] / Rémy Knafoù; [пер. с франц. В Шупера]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1986. – № 12А61. – С. 11-12.
 19. Lacoste Yeves. Penser et enseigner la géographie = Преподавать географию и думать о ней / Yeves Lacoste; [пер. с франц. В Шупера]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1986. – № 12А61. – С. 11.
 20. La géographie et ses enseignements = География: её преподавание и её уроки; [пер. с франц. Г. Уткина]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1990. – № 4А33. – С. 4.
 21. Levy Jacques. La rente ou la valeur. L'école entre deux géographies = [Проблема междисциплинарных связей географии в средних школах Франции] / Jacques Levy; [пер. с франц. В Шупера]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1986. – № 12А57. – С. 11.[1990 – 4А32].
 22. Loly Fernand. La géographie une science de l'environnement = География как одна из наук об окружающей среде / Loly Fernand; [пер. с франц. Ю.Ф. Лоринская]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1990. – № 4А32. – С. 4.
 23. Marbeau L. Der Geographieunterricht für die Altersgruppe der 16-19 jährigen an französischen Gymnasien = Преподавание географии для возрастной группы 16-19 лет в гимназиях Франции / L. Marbeau; [пер. с нем. Ю. Сергушева]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1981. – № 10А15. – С. 3.
 24. Réflexions sur le nouveau prgramme de géographie des classes terminals Reynaud Alain = Размышления над новой программой по географии выпускных классов; [пер. с франц. Г. Уткина]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1990. – № 4А45. – С. 5.
 25. Sivignon Michel. Historiens des territoires = Историки территорий / Michel Sivignon; [пер. с франц. Г. Уткина]. – РЖ. География: 07А. Теоретические и общие вопросы географии. – М. – 1990. – № 4А37. – С. 5.

Чернов Б. Эволюция школьного географического образования и методов обучения во Франции.

Проведён анализ развития школьного образования во Франции, в том числе географического. Показана эволюция изменения приоритетов в образовании от довоенных лет до сегодняшнего дня, раскрывается общая тенденция применения в обучении методов, способствующих развитию творческих способностей учащихся.

***Ключевые слова:** французское школьное образование, история развития, объединённый курс истории-географии, развитие современного образования.*

Chernov B. Evolution of school geography education and teaching methods in France.

The analysis of the development of school education in France, including the geographical. The evolution of changing priorities in education from pre-war years to the present, reveals a general trend of the training methods that promote the development of creative abilities of students.

***Keywords:** French schooling, history of development, the combined course of history, geography, the development of modern education.*

Одержано 07.12.2012